

ЮРИДИЧЕСКИ ПРЕГЛЕДЪ

II 1162

С. С. Бобчевъ.

VII-9-110

ТУРСКИ ТЕРМИНИ ВЪ НАШЕТО НАРОДНО ПРАВНО ПОКАЗАТЕЛНО ПРАВО,

I.

Въпросът за влиянието на една чужда култура върху домашната, особено въ правната област, е една сложна проблема. Тука, преди всичко, има да се различава между разнитъ и разновременни или съвместни, същовременни влияния. Отъ где, кога, при какви обстоятелства, по какви пжтища, съ какви видоизмѣнения сж дошли, заети или на-трапени, известни уредби (институти) и наредби (норми) или какви и да било други отъ духовна и веществена култура прояви? Това сж интересни за обществознанието въпроси, но тѣ сж сложни и мжчно разрешими. Разбира се следъ това, защо ние и до сега нѣмаме едно какво и да било изследвание за влиянието у насъ не само на старата гръко-римска или византийска култура, но и на по-сетнящата турска, на взаимодействието на съседни гръцки, сърбски, румжнски и други влияния.

Важността на тая проблема ние сме изтъквали нееднократно, като сме правили позивъ къмъ нашата юридическа и академическа младежъ, да се заинтересова съ въпроса, особно въ онези нейни изучавания които се отнасятъ до известни специалности, на която този или онзи се е посветилъ. Всѣки, и най-малъкъ и най-слабъ, приносъ по предмета ще бжде толкозъ по-цененъ, колкото по скоро се изнася. И тукъ има мѣсто да се каже: който бърже дава, дваждъ дава.

Въ нашия неотдавна отпечатанъ етюдъ „Римското и византийско право въ старовремска България“¹⁾, ние се опитахме да засегнемъ и разгледаме макаръ пжтьомъ въпроса за влиянието на римско-византийското право у насъ, за епохата, когато се почва и засилва това влияние, за пжтищата по които то ни идва, за формитѣ, въ които то се излива и за размѣритѣ на неговото проявление.

¹⁾ С. С. Бобчевъ Римско и византийско право въ старовремска България. Студия по историята на българското право. Отд. отп. отъ Годишникъ XXI на Соф. У-тетъ, Юрид. факултетъ, стр. 104. София 1926.

Една строга научна критика на поменатия нашъ опитъ — трудъ ще послужи на младитѣ ни юридически сили за голѣма полза и ще имъ посочи пътя, методитѣ, средствата, къмъ които трѣбва да се прибѣгва за да се отстранятъ едни или други грѣшки, възможни при всѣко ново и начално дѣло.

Така или инакъ, въпросътъ за влиянието върху правната ни култура не може да не ни занимава. Правната и особено историко-правната ни наука иматъ голѣма, много голѣма нужда отъ възможно по-всестранно обяснение и осветление на поменатитѣ по-горе въпроси. И въ тази наша бележка ние намѣряваме да засегнемъ все така важния въпросъ за влиянието, което турското право, макаръ външно е упражнило прѣко или косвено, натрапено или чрезъ доброволни и неусетени заемки, върху нашето народно обичайно право. И другожъ ние сме загатвали нѣщо по предмета¹⁾. Безспорно е едно; турското право и турската юриспруденция на мюфтии, кадии, наби и пр. не сж могли да не засегнатъ нашия юридически битъ макаръ повърхностно. Едно ярко, очевидно доказателство за това сж и турскитѣ термини въ нашето народно право. Тѣ изобилствуватъ въ всички от дѣли на нашия обичаенъ кодексъ. А и тази страна на въпроса не е почти никакъ зачеквана въ нашата правна книжнина, раздвижена напоследѣкъ, но само въ една насока; справѣчна, учебникарска и дисертационна.

Сега, въ тази наша бегла бележка, ние ще се спремъ само върху турскитѣ термини въ народното — наказателно право.

II.

Всѣки, който е боравилъ, по-вече или по-малко, съ българското обичайно право и се е вслушвалъ въ народния говоръ, кога се отнася до правна терминология, ще е забележилъ въобще изобилие на турски термини. Означава ли това, че нашиятъ старъ българинъ, бидейки въ оскъждностъ отъ свои правни термини, е билъ сжщо така лишенъ и отъ понятия съдържачи се въ подобнитѣ термини?

Крайно интересенъ отъ научно-културно гледище въпросъ. Единъ български филологъ веднажъ доста изпъкнало подчерта, че българскитѣ еснафи ще се дължали своя произ-

¹⁾ С. С. Бобчевъ. История на старобългарското право (лекции и изследвания) стр. 560. София 1910. Вж. 201 и слд. стр.

С. С. Бобчевъ. Българското обичайно сѣдебно право, Изд. Вѣлг. Акад. на Наукитѣ С. Н. У. и Народопись, кн. XXXIII София, 1917 Вж. стр. 59 и слд. въ първата часть

С. С. Бобчевъ. Турскитѣ документи като историко-правни источники. Книга VI Юрид. Прегл. год. XVII (1909).

ходътъ на турско-азиатскитѣ или арабски занаятчийски тайфи, което „личело отъ терминологията“ и нѣкои официални турски документи¹⁾). Другаде азъ имахъ случай да направя нѣкои критически бележки за този възгледъ на автора, въ всѣки случай не достатъчно обоснованъ и неубедителенъ²⁾).

Едва ли може да се приеме безусловно, че усвояването или натрапването на единъ чуждъ терминъ и даже найширокото му разпространение трѣбва да обозначава, че съ него наедно е придошло и понятието, което тоя терминъ съдържа. Знаятъ се множество турски термини отъ държавно-официаленъ, юридически и стопански характеръ, които сж се появили въ нашитѣ народни среди много по късно следъ появяването, възникванието и сществуванието на уредбитѣ и наредбитѣ, що носятъ тия термини. Българскитѣ названия на тия уредби и наредби сѣкашъ сж били покрити или погълнати, и постепенно първитѣ почватъ да изчезватъ или поне да не се поменаватъ, а, следователно, и да се забравятъ. Така напр. турскитѣ думи — и то много разпространени и употребявани у насъ — адетъ, девлетъ, мемлекетъ, аскеръ, виргия, борчъ, сенетъ, тапия, ортаклъкъ, шефиликъ никакъ не могатъ послужити за доказателство, че ние сме заели самитѣ понятия на тѣзи наредби или уредби отъ турцитѣ.

Учениятъ историко-филологъ и всѣки историкъ-правникъ сж длъжни, прочее, да се пазятъ отъ обобщения и, като разгледватъ известенъ заетъ терминъ, да различаватъ кои думи сж донесли и понятието, а кой само временно или постоянно сж измѣстили българския терминъ. Колко и да е трудна тая проблема, тя заслужва специални грижи и занятия.

Нѣ това се зеемаме да сторимъ ние сега, въ тази наша кратка бележка, колко тоя въпросъ да е извънредно интересенъ и важенъ за нашата историко-правна наука. Докато се повърнемъ, както мислимъ, други пѣтъ, а може би и на друго мѣсто върху тоя предметъ, този пѣтъ ние си поставяме една задача много по-ограничена. За сега ние ще посочимъ само нѣколко по-важни и познати турски термини въ народното наказателно право. Отъ тѣхъ ще се види, между друго, колко много езиковно е черпено отъ турското право и юриспруденция въ нашия обичаенъ кодексъ.

Характерно е, че за самото понятие на престѣпление и наказание народния говоръ нѣма специални и установени

¹⁾ Б. Цоневъ. Споменна книга на Софийския кроашки еснафъ. София, 1907.

²⁾ С. С. Бобчевъ. Българско обичайно сждебно право. Вж. стр. 60 и слд. въ първата часть.

термини. Старовремското обективно и материално гледище при оценката на престъпнитѣ деяния е изправило въ народния възгледъ общия терминъ пакостъ. Пакостъ ще каже повреда. Обаче разширително пакостъ е дума, която се употребява, поне въ много мѣста, и за убийство, и за нараняване, и за кражба, и за увреда отъ пускане добитѣкъ въ чужда нива или ливадъ, и за волно или неволно счупване или скѣсване на чуждо нѣщо. Думитѣ престъпление и наказание въ съвременния юридически смисълъ едва ли сж познати на народния говоръ, като изключваме, разбира се, онзи говоръ, който сега се чува въ средитѣ на по-грамотни представители на народа, Намѣсто престъпление употребяватъ се у народа терминитѣ, освенъ пакостъ още, зло, лошо, кривда. но това е сравнително по рѣдко и не е установено навсѣкжде, Престъплението, като нарушение на законъ, на наредба или на нѣкое повеление, подъ страхъ на предварително установено наказание, не е достъпно на простия умъ въобще. особено на първобитното схващане у младенческитѣ народи, схващане, което цени престъпленията по тѣхнитѣ видими сетнини: по причиненитѣ повреди, а важността на тия престъпления се цени по размѣра на казанитѣ повреди. Колкото е по голѣма повредата, толкова се гледи на пакостѣта като на по-голѣма.

Но ето, че въ народния говоръ рано или късно, се привнася терминътъ грѣхъ. Отъ где и какъ е долетѣла въ народнитѣ среди тази дума у насъ, сжществувала ли е тя въ езическо време и що се е разбирало съ нея тогава, ако е сжществувала? Това сж все така важни историко-научни въпроси. Споредъ нашитѣ издирвания понятието за грѣха не е тѣй ново и следхристиянско понятие. То ще е било познато и въ езическо време, когато сж били нарушавани известни вѣрски повеления или запрещения, каквито сигурно ще е имало. При грѣха нѣма на лице материална повреда за да се цени по нея характера и качеството на деянието. Грѣхътъ вече извиква едно ново понятие, по-друго отколкото пакостѣта съ нейната повреда: грѣхътъ е невършене на нѣщо предписано отъ вѣрата или пъкъ вършене на нѣщо запретено отъ органитѣ на вѣрския култъ. Това е вече едно нарушение на духовна, вѣрска норма.

Народътъ разширява въ своитѣ разбирания терминътъ грѣхъ и върху други престъпни деяния, въ които се срѣща или несрѣща нанесена повреда. Народътъ почва да нарича съ термина грѣхъ и това, което по-късно подъ влиянието на турската юриспруденция той почва да нарича кабаатъ. Подробно за това се срѣща известно обяснение въ моитѣ „Материяли за народното наказателно право“ приготвени за печатъ предшествувани отъ единъ монографически трудъ

„Историко-сравнителенъ погледъ върху българското обичайно наказателно право“.

Въ време на турското владичество се явяватъ известни наредби, предписания и заповеди, писменни или устни, за вършене или невършене известни деяния. Нарушението на тия повеления просто—турското правно разбиране нарича кабахатъ. И ето надлъжъ и наширъ въ цѣла България вие ще чуete тоя терминъ: кабахатъ, особно когато се касае за деяние, съ което се е засегнала нѣкоя наредба на хюкюмата (правителството). Тоя терминъ кабахатъ преведенъ буквално обозначава вина, грѣшка, непозволено действие¹⁾. Отъ кабахатъ се произвежда и прилагателното кабахатлъ, или както е възприето у насъ кабаатлия. Кабаатлия ще каже виновенъ, Въ Софийско на много мѣста (Сливница, Костинбродъ, Шияковци, Маслово, та и другаде) думитъ кабаатъ и кабаатлия са употребени въ метатеза: кабахатъ или каабатъ и кахабатлия и каабатлия²⁾ Съ думата кабахатъ вече се встѣпва въ областъта и на субективното, психическото оценение на „пакостъта“, която става по този начинъ едно престѣпно деяние въ сегашния смисълъ на думата.

Ако за израза на понятието престѣпление народътъ употребява и термина кабахатъ, то и за наказанието—старобългарското отвръщане (вражда) — той има турската дума: джиза, джереме, джизаи — накдие. Буквално джеза или джиза ще каже възмездие, заслужено отвръщане, наказание: джереме — е глоба, джизаи-накдие — парично наказание. Сѣщо — и книжно-правния терминъ отъ арабско-шерийски произходъ дияет, дият — много познатъ въ цѣлия Исламъ.

Може да се каже, че турската юриспруденция, сѣдебна и управителна практика тоже сѣ дошли и донесли нови термини съ които сѣ се обозначили и понятия, сигурно нечужди за народа ни, но за които той не е ималъ установена своя рѣдна терминология³⁾.

III.

Сега, ако речемъ да наредимъ по азбученъ редъ главнитъ турски термини, заети и употребявани въ нашето

¹⁾ Вж. Турско френски речникъ на Ханджери и на Малуфъ.

²⁾ Вж. Материяли за обичайното наказателно право. I въпросъ Софийско.

³⁾ Тоя въпросъ се разглежда подробно въ поменатия моя трудъ: Историко-сравнителенъ погледъ върху народното обичайно наказателно право.

народно наказателно право, ние ще имаме следния азбученъ списъкъ¹⁾:

Аджамалъкъ, — буквално ще каже неопитностъ; у Герова — нѣмане олитъ, незнание, неотбирание. Въ обичайно-правния говоръ, казватъ: „този грѣхъ, този кабахатъ е сторенъ по аджамалъкъ и не трѣбва да се наказва“.

Аджамия, — буквално ще каже неопитенъ, новакъ. „Детето аджамия не разбирало какво прави и пуснало говедата въ чуждата нива или запотнена ливада“²⁾ „или като си играло съ кибритя подпалило кръстци, купа сѣно“.

Айнаджия, (отъ аин. мн. ч. уюн.) който играе, мами, измамливъ Ханджери вади айнаджи отъ айна — огледало и тълкува фигуративно: лъжецъ, измамливъ, лукавъ.

Аталжкъ, по-право хаталжкъ, отъ хата, заблуждение. погрѣшка, непредпазливостъ. Терминътъ се употребява, когато искатъ да кажатъ за нѣкого, че той не е искалъ да стори деянието, но така „станало по аталъкъ“. Когато турцитѣ кажатъ хатайленъ-олмушъ, то означава нѣщо по-силно отъ непредпазливо, то е почти случайно, нечаяно, непредвидено. У Герова: 1. грѣшка, погрѣшка престѣпка; 2. погуба, развала, щета; 3. промеждие. бѣда, несчастный случай.

Белж — турски беля — нещастие, бѣда, безпокойство, незгода, немилостъ, неприятностъ; кач себабтан — гирме беляя, пословица: бѣгай отъ благоденствие, за да не влезешъ въ неприятностъ. Казватъ: „Той хелбетя ще си намѣри най:после белжта“. „Навѣя ми, докара ми белж на главата.“

Бекрия, пияница употребява се и думата сараошимъ — постоянно пиянъ. Състояние, което въ углавното право на турцитѣ и въ българското обичайно право не е смегчително за вината обстоятелство

Букаи. пише се букагж, букаги — желъза или вериги на краката Нар. пѣсень: „Тежки букаи на ноги“³⁾

Гадаринъ — отъ гадаръ — измамникъ, лъжецъ, шмекеръ; отъ тукъ и

Гадарлжкъ — измама, подправка, фалшификация. Въ простонародния езикъ гадарлжкъ се употрѣбява за пакостъ, пакостливостъ, долньостъ.

1) Тълкованията на терминитѣ, които следватъ, сж правени предимно съ непосредствено справяне въ речниците на Ханджери, Малуфъ и Хафъз-Хасанъ.

2) „Запотнена ливада“ е тази, на която е сложено потка бодка, почка. Вж. статията ми: Старовременската и сегашната потка. Юр. Пр. кн. I стр. 3 — 11 София, 1925.

3) С. С. Бобчевъ Българско обичайно сѣдебно право, 24 с.

Даваджия — тѣжителъ, тоя, който почва и подържа една „давия“ Този ми е „даваджията“, казватъ за противникъ, който е обадилъ, наковладилъ, или извършилъ „туна беда“ противъ нѣкого. Пословица: „Когато ти е кадията (сждията) даваджия, Господъ да ти е ярджмжия (помощникъ).“

Дараджа, — бесилка. Правилно граматически по турски дараджа се пише дар-агаджи, дар-ааджи, т. е. тѣсно, стегнато дърво, което нѣкогажъ е служило за наказание и за позроенъ стѣлбъ. „Такъвъ кръвникъ, казватъ, тамамъ за дараджа“.

Дамга (още и тамга), буквално ще каже белегъ, знакъ, марка, удряна съ нажежено желѣзо върху предмети и животни за да се обозначи тѣхната принадлежностъ. Опозорително жигосване на нѣкой развалени и престѣпни хора. Подробно за жигъ и жигосване може да се чете въ моята статия „Жигъ и жигосване“ въ Юридически Прегледъ, 1923 г. кн. III и IV.

Дамгосанъ или дамгалия, казватъ за човѣкъ, който ведмажъ е билъ наказанъ, белязанъ за срамотни или престѣпни деяния.

Даяк — буквално ще каже подпорка отъ дърво; но се употребява и въ смисълъ на бой, както се употребяватъ и други турски думи: кютекъ, лобутъ, сопа. Ще каже удряние съ тояга, и само тояга. Даякътъ. кютекътъ, сопата и лобутътъ сж обикновени наказания въ турскитѣ обичайно углавни правоотношения. Даяк вурунус, даяк вурмалж, т. е. удрете тояга: трѣбва да му се ударятъ тояги, „Даяк вурмалж“ отговаря много на нѣкои народни правди (Leges barbarorum) и на нашия Законъ соудный людьмъ, въ който се съдържа наказанието „да тепется“, „да биенъ будетъ“, „да битъ будетъ“, „търтиха му. удариха му единъ даяк или лобут, сега щѣ му доде умѣтъ въ главата“.

Джехилин — отъ арабската дума джехл джехел — незнание. невежество, неразбиране, отъ тамъ и думата

Джехилин — момчето е още джехилинъ, въ смисълъ на аджамия (вж. по-горе). „Извършено нѣщо въ джахилликъ; трѣбва да му се опрости“.

Джелатин — отъ джелад, джелать — палачъ, тоя които изпълнява смъртни присжди.

Джереме — парично наказание, глоба. „Колко му е джеремето, азъ ще го платя“. Казва се джереме и за човѣкъ, който постоянно прави пакости. „Остави го това джереме!“ — „Какво е джереме, да пази Богъ!“

Джиза — наказание, обяснено по-горе. „Ще сторишь това, ама ще му теглишь джизата“. Джиза отговаря и на думата джереме.

Джизаи нактие — парично наказание, обяснено по-горе.

Е н — к а с — правилното е ек каст, т. е. съ намѣрение съ умисълъ, нарочито. Терминътъ се употребява въ много мѣста, особно въ Търновско. Той направи еди—каква си пакостъ ен-каст. Турцитѣ казватъ и ен-каст и касетн. У Герова съвсемъ погрѣшно е изтълкувано ен-каст, ен-кастен—току да си е, ужъ какъ, на шега,

З а н д а н — казва се и зендан, затворъ, темница, тъмни зандани и занданджии сж описани въ народни пѣсни и приказки. У Герова: зандан — тъмница въ земята.

З а п т — отъ забт. Отъ тамъ записване чуждѣ имотъ, т. е. незаконно присвояване. Записълъ дуждия имотъ и не го връща. Отъ забт произведени думи: з а б и т и н, заптие У Герова: запт—нѣма заптъ, не се удържа, спиране—запирение, той е заптъ.

З е н д ж и р ъ, прието и повече произнасяно като синжиръ — верига. Туренъ въ синджири. Арестуванъ съ синджири на ржцетѣ и краката. Въ песенъта „Бащина клетва се сбжда“ има два стиха за синджиръ и букаи: „И му ржкитѣ вързали. Ситенъ му синджиръ ни шия. Тежки букаи на ноги¹⁾“. — „Магарешки букаи²⁾“. Букаи турятъ и на краката на конетѣ, кога ги пускатъ на паша, за да сж спжнати.

З а р а р — поврдеа, загуба, щета.

З я н — сжщо.

Дветѣ думи се употребяватъ предимно за повреда на полето, причинена отъ добитъкъ въ запретена или въ „запотнета ливада“³⁾.

З о р л а, з о р л а д и с а н — отъ зор, сила, насилие, принуждение. Той го извършилъ тоза зорлан, т. е. принуденъ, насиленъ. Отъ тукъ и думата „зорладисване“.

З у л у м, отъ зулм, жестокоствъ, тирания, неправда, подтисничество; отъ тукъ и думата

З у л у м д ж и я т. е. този който върши зулумъ, — насилникъ.

З у л у м к я р — У Геровъ сжщо. „Дето ходятъ зулум правятъ, Зулум правятъ и обиратъ“.

И ф т и р а и и ф т и р и я клевета туна бѣда. Терминътъ е употребенъ и въ О. Н. З. (чл 213), дето клеветника е нареченъ мюфтери, а въ Речника на Ханджери: ифтираджи. „Стояну ифтира хвърлили, Че псувалъ на вѣра сѣбаша, Субаша и кадията“, Нар. Песенъ :

¹⁾ С. С. Бобчевъ. Българско обичайно сждебно право Пч. Материали 24. стр.

²⁾ *ibidem*.

³⁾ Запотнета ливада — вж. подробно С. С. Бобчевъ, Старовремската и сегашна потка. Юр. Прегледъ 1925, кн. I.

„Извадиха му ифтирия,
Ифтирия на правина,
Оти любилъ турска жена“.

Инад — буквално ще каже упорство, противотвърдение. „Той го прави по инад, или инаджна, ще каже направи го само за да причини пакостъ, направи го отъ злостъ, отъ проклетия, на пукъ, за да увреди, за да напакости.“

Кабахат — Обяснено по-горе. „Кабахатя и самурень кожухъ да е, пакъ никой не го взема отгоре си“.

Кабахатлия — сжщо.

Кавга — отъ кавга и гавга — свада, борба, препирня, каране. Отъ тамъ и

Кавгаджия — свадливъ, който обича свадитъ, заядливъ. „Кавга добра не бива“.

Кадия — отъ кадж, сждия. „Станешъ ли кадия, масло много!“

Калпазанинъ отъ калпазанъ, производна отъ калпъ. Калпъ ще каже лъжливъ. Калбзенъ, който подправя пари, сече или изработва фалшиви калпови монети. Отъ тука и терминътъ

Калпазанлък — занятие на педправачъ на пари, изработване калпави пари.

Канлъкатиа — буквално кръвникъ-убиець.

Канлия — убиець, злодей.

Канпарасж — иначе диетъ — буквалне кръвни пари, пари за кръвъ, кръвнина.

Кедер — повреда. „Тая дълбока рана ще му остави голъмъ кедеръ“.

Кюрек — буквално лопата, още тежка работа,

Кютек — Вж. даяк.

Лобут — Вж даяк. Неиде произнатятъ и лабутъ — У Герооъ „търти му единъ лабатъ“.

Мюзефирин, отъ мюзефар, лъжець, подправачъ на чужди мисли и дѣло. Клеветникъ. Отъ тамъ и

Мюзеферлик — действие на мюзефирина.

Мунафаклъки мунафжк отъ мунафжк — буквално двоеличие, лицемерие, но се употрѣбява още вмѣсто наковлаждане съ прибавка на нѣкоя клюка. У Герова — клюка, ковладене, набеждане, мюзефирликъ,

Нает или ниет — ниет ще каже намѣрение, пакостъ извършена съ ниетъ, т. е. намѣренно, нарочно, умишлено.

Оруспия — вж. руспия.

Пишман — разкаянъ, неудържалъ задължението си. Такъвъ за наказание плаща.

Пишманлъкпарасж — глоба за неусгойка, договорена между дветъ страни или подразбирана въ обичайното право (френски: clause pénale).

Пранга — сщцо като букаи. Ще влачишь прангата, казватъ на нѣкой нехранимайко, ако не си съберешъ ума въ главата“. Турятъ го у пранга. (Кюстендилско).

Резил — обезчестенъ, загубилъ доброто си име гледанъ като непочтенъ, разваленъ човѣкъ. У Герова: ста налъ за срамъ; маскарж: отритнатъ, изоставенъ. „Днесъ ве- зиръ, утре резиль“. Отъ резиль произлазя и състоянието — резилликъ.

Р у с п и я — развалена, развратна жена, проститутка. Тер- мина се произнася още урусия и ороспия. За подобна же- на въ народния говоръ се срещатъ думитѣ: к а х п и я, ф ж ш к и я,

Р у ш в е т — подкупъ, взятка.

С ал м и с в а н е — уврѣда отъ пущане добитъкъ въ чуж- да нива или ливада.

С а р а х о ш — вж. бекрия

С а р а х о ш л у к — действието на сарахоша.

С а х т е к я р и м — отъ турското с а х т е к я р подпра- вачъ на парични знакове, записи, всѣкакви документи, мар- ки и пр.

С а х т е к я р л ж к — действието на сахтеярина.

С ю р г ю н или с ю р г ю н — значи: а. заточенъ, изго- ненъ, интерниранъ; б. заточение, изгнание, Казва се още и сюрдюлюкъ. Това бѣше наказанието за политическитѣ пре- стѣпници у насъ. Като мѣста за заточение у насъ сж про- чути: Дияръ-Бекиръ, Ангора, Акка, островитѣ и др. Въ на- родния говоръ сюрдюлюкъ се употребява още вмѣсто ди- ярия, вѣроятнo защото по турски казватъ сюрмек, което значи изгонвамъ, заточавамъ и изчиствамъ стомахъ.

У р с у з и н отъ у р с у з — несретникъ, който нѣмае щастие, не му върви. Употребява и за човѣкъ пакостливъ. Отъ тамъ и

У р с у з л у к — действието на урсизина.

Т о м р у к и т у м р у к — буквално означава дѣмеръ, но още и желѣза. Наказание въ тумрукъ ще каже, че затворе- ния е поставенъ въ желѣзни вериги (вж букаи, кюрекъ и пранга). У Герова: томрукъ — две дебели тежки цепеници съ отвори, въ които турятъ краката на затворника, като въ ключъ и го заключватъ,

У й д у р м е — подправяне, уйдурма ключъ, нарочито под- правенъ за престѣпна цель, за кражба. Уйдурдисвамъ под- правямъ.

Ф а л а г а — орджие за наказание чрезъ бой съ удряне тояги по краката. У Герова: фалага и валага — направа за да се държатъ вдигнати краката на човѣкъ, кога да го би- ятъ по тѣхъ; бой по краката: „яде валага“, и тѣрти му една фалага“.

Ф ж ш к и я, вж. руспия. Характерно е заемането и упо- требяването на тая дума на която оригиналната турска се

чете въ Османския наказателенъ законникъ: ф а х и ш и ф а х ш и я т¹⁾). Вѣроятно терминътъ е получилъ българската си редакция съ метатеза и при известно друго уподобение, та се е обърналъ въ фжшкия.

Х и а н е т и н и х а и н и н — отъ думата хианетъ и хаинъ. Хаин ще каже предателъ, изменникъ, девлет—хаини—държавенъ предателъ; миллет—хаини народенъ предателъ. И тази дума въ нѣкои мѣста е метатезирана така хинаетин вмѣсто хианетин и хинаетлик вмѣсто хианетликъ.

Х а к с ж з л ж к неправда, противозаконие или беззаконие.

Х а п у а и х а п у з и н — отъ хабс, затворенъ въ тъмница, затворникъ, запрянь.

Х а п у з — х а н е — буквално домъ за затворници, затворъ, затворнически домъ, тъмница. Характерно, е че въ турско време „хапус-хане и хапузин“ сж дошли да изгонятъ хубавитѣ домашни; темница, затворъ, затворникъ и запрянь Интересни сведения за това сж съобщени въ моето „Българско обичайно сждебно право“²⁾).

Х а т а л ж к — вж. аталжк.

Х ж р с ж з и н — разбойникъ отъ хжрсжз.

Х ж р с ж з л ж к — действието на хжрсжзин, разбойникъ Я г м а, яма — буквално значи грабежъ. плячка. Употребява се и за грабенитѣ предмети—плячка.

Я г м а д ж и я и я м а д ж и я — грабителъ, плячкаджия.

Я л а н - ш а х а т л ж к — лъжливо свидетелство, невѣрно показание предъ сждъ, давано отъ така наречения

Я л а н - ш а х а т и н, този, който прави лжжесвидетелство, дава лъжливи показания предъ сждъ, лжжесвидетелъ.

Я н л ж ш — погрѣшка, заблуждение: „ялан диил янлжш“, т. е. не е лжжа, а погрѣшка е. Употрѣбява се и производната дума

Я н л ж ш л ж к — това го сторилъ по янлжшлжк, т. е. по погрѣшка, по заблуждение. На нѣкого, който се заблуждава, грѣши въ нѣкое съобщение, казватъ „вие сте янлжш“.

Я р ж — рана, причинили му тежка ярж съ ударъ.

Я р ж л и я — раненъ. Юнакъ яржлия въ нар, песни.

Разърди се юнакъ яржлия,

Яржлия, юнакъ джержлия.

Повлече се по коремъ, по ржце,

Че си дрѣпна пушка гегалийка

Че удари пиле соколово

Я с а к — запрещение. Сжщо — запретено, забравено. „Ясак е да се влазя тука“. „Ясак е на байрамъ да се отва-

¹⁾ Османски наказателенъ законъ, чл. 201, ал. Ш.

²⁾ С. С. Бобчевъ. Българско обичайно сждебно право П ч. стр. 139—141.

рять дюгени“. Нарушителитѣ се наказватъ съ глоба. У Герова ясакъ се тълкува и като стража—вардачъ, но това право може да се каже за есакчия. есакчи—нѣкогашнитѣ гавази!).

IV.

Ние завършваме тази си бележка съ казаното до тукъ. А именно ние подчертаваме:

1) Много е важно изучаването на влиянията, упражнени върху българското обичайно право и изобщо върху българското правосъзнание, влияния дошли отъ чужди страни, а главно римско — византийска и турска, безъ да изключваме съ това подобнитѣ влияния отъ новогръцка, сръбска и румънска страни.

2) Да се посветятъ на едно такова изучаване нашитѣ млади юристи е тѣхенъ дългъ. И нека се надяваме, че тѣ сами ще намѣрятъ за това случаи и възможностъ, стига само да искатъ. Съ това тѣ ще принесатъ голѣма услуга на българската историко-правна наука.

3) Да се правятъ обобщения и въ тая областъ още е рисковано. Рисковано е, струва ни се, да заключаваме отъ всѣка заемка на единъ терминъ, че тя означава едновременно заемане и на понятието му. Не е невъзможно понятието да си е съществувало много по-рано, а терминътъ да е дошелъ, наложенъ или възприетъ доброволно, но закрилъ или изгонилъ родната дума изъ домашния говоръ, а самъ заетиятъ терминъ се настанилъ и добилъ право на гражданство. И много широко. Най-яркъкъ примеръ за това е терминътъ адет, който е изгонилъ изъ народния говоръ думата обичай.

4) Турскитѣ термини, както ги обнародвамъ тука, съ тѣхнитѣ обяснения, би могли да послужатъ за изходна точка на по-нататъшни важни и сериозни изучавания. Единъ такъвъ опитъ ние правимъ въ поменатия нашъ трудъ озаглавенъ „Историко-сравнителенъ погледъ върху народното наказателно право“, приготвенъ за печатъ наедно съ Материялитѣ по предмета, събирани отъ насъ въ продължение на десетки години, споредъ наша програма. Тѣзи „Материяли“ досега не бѣха обнародвани никаде.

Боровецъ. (Чамъ-Кория), 3. IX. 1926 г.

¹⁾ Малуфъ, ясак и ясакчи.